

UPOZNAJMO RIJEČKU PRVOSTOLNU CRKVVU, SREDIŠTE RIJEČKE NADBISKUPIJE

Katedrala sv. Vida čuva duhovnu i kulturnu baštinu, drevnu i slojevitu povijest grada

Jakov KRŠOVNIK
Snimio Mateo LEVAK

Katedrala sv. Vida riječka je prvostolnica, sjedište i središte Riječke nadbiskupije. Vjerojatno nema Riječanke i Riječanina ili turista, koji ako i nisu vjernici, nisu barem jednom posjetili riječku katedralu. Osim vjerskog značaja, izuzetna je njezina kulturna baština i njezina povijesno-umjetnička vrijednost.

– Sv. Vid jedinstven je spomenik, monumentalna građevina oktogonalnog tlocrta pokrivena plitkom kupolom s lanternom na vrhu. Posebno je impresivna njezina unutrašnjost: centralni je dio ukrašen mramornim

polustupovima i vijencima, a poput prstena je okružen plitkim ovalnim kapelama. Teatralnosti ovog sakralnog prostora posebno doprinosi velika galerija nad kapelama, koja u punom krugu teče oko građevine. Kroz nju u crkvu ulazi prigušeno svjetlo koje se spaja s onim što

prolazi

kroz polukružne prozore u kapelama i onim vertikalnim kroz lanternu. Tako se stvara poseban ambijent u kojem »oživljavaju« brojni mramorni kipovi na oltarima čineći jedan od najsugestivnijih sakralnih prostora u Hrvatskoj, kaže nam dr. sc. Damir Tulić, izvanredni profesor na Odsjeku za povijest umjetnosti riječkog Filozofskog fakulteta te vrsni poznavatelj umjetničke katedrale.

Prof. Tulića, kao i rektora katedrale mons. dr. Matiju Matičića zamolili smo da nam predstave katedralu sv. Vida, kako bismo, koliko se može, na jednom mjestu podsjetili na značaj ove važne riječke sakralne građevine. Povod je 280. obljetnica posvećenja nekadašnje isusovačke crkve sv. Vida, koje je održano 6. svibnja 1742. godine. Ta je crkva bila dio značajnog redovničkog kompleksa uz sjeverna gradska vrata, a katedrala će postati tek 1925. godine osnutkom Riječke biskupije, odnosno 1969. godine nadbiskupije i metropolije.

Akademski crkva

Izgradnja crkve sv. Vida započela je 1638. godine, jedanaest godina nakon dolaska isusovačkog reda u Rijeku, prema projektu isusovačkog arhitekta Giacomina Briana

Čudotvorno raspelo Riječani časte i danas

Sveti Vid pod svojim svodovima čuva drevnu, i često puta to zaboravljamo, slojevitu povijest grada. Svetac, zaštitnik grada i Čudotvorno raspelo povezuju vjernika i posjetitelja sa srednjim vijekom, dok centralni tlocrt s polustupovima ocrtava razdoblje kasne renesanse, koje će tek s bogatom mramornom opremom oltara s kipovima potvrditi raskošno razdoblje baroka. Monumentalna kružna masa katedrale i silueta široke kupole s lanternom postala je prepoznatljiv i nezamjenjiv naglasak u urbanom tkivu grada koji svjedoči o minulom zlatnom dobu Rijeke, kaže prof. Damir Tulić

Mramorni andeo s Veronikinim rupcem, detalj na glavnome oltaru katedrale

iz Modene. Podsjetimo, Družbu Isusovu osnovao je sredinom 16. stoljeća sv. Ignacije Lojolski i taj je red Katoličke crkve bio jedan od stupova protureformacije te su prihvatili školstvo kao jedan od najvažnijih alata za poučavanje puka.

– U Rijeci su isusovci pokrenuli gimnazijsko obrazovanje i prvi seminar, što je označilo početak višeg školstva u gradu. Crkva sv. Vida izgrađena je na mjestu ondašnje male srednjovjekovne crkve gradskog zaštitnika, kao dio većeg isusovačkog kompleksa, zajedno s isusovačkim kolegijem u kojem je 1627. godine osnovana gimnazija te studij teologije, a kasnije i filozofije, kažu naši vodiči katedralom.

U jednom pak tekstu povjesničara prof. dr. sc. Marka Medveda čitamo da je to učilište riječkih isusovaca doseglo i visokoškolsku razinu na koju se i današnje Sveučilište u Rijeci opravdano poziva – da je ta nova crkva sv. Vida bila ustvari akademska crkva.

Opisujući prošlost katedrale, mons. Matičić ističe kako su isusovci u Rijeku došli i zahvaljujući jednoj plemkinji – Ursuli von Thanhausen. U arhivima se spominju njezine donacije, a njezin nedavno restaurirani portret i grb nalaze se u sakristiji katedrale. Grofica je na toj slici – koja je rad nepoznatog, skromnijeg slikara iz 17. stoljeća – prikazana kako promatra isusovačko geslo »Sve na veću slavu Božju« oko Kristova monograma.

– Ursula von Thanhausen darovala je isusovcima velik feudalni posjed koji je tada

obuhvaćao cijelo područje današnjeg Kastva, Veprinca i Mošćenica. Oni su njime upravljali i prihodima financirali svoje djelovanje u Rijeci, objasnio je mons. Matičić.

Crkva sv. Vida posvećena 1742. godine

– Rijeka je u 18. stoljeću postala grad strelovitog uspona i jedno od najperspektivnijih središta na čitavoj istočnoj obali Jadrana, u koje se slio golemi kapital raznih trgovaca, obrtnika i poslovnih ljudi, nastavlja prof. Tulić. Povoljna ekonomska situacija privući

će brojno novo stanovništvo u Grad na Rječini. Čini se da su i isusovci pratili uzlaznu putanju grada kada su 1725. odlučili povisiti svoju crkvu nadogradnjom kružne galerije nad starijim kapelama, čime je i izmijenjen prvotni Brianov projekt. Osim što se čitava crkva sada vizualno izdigla nad krovove riječkih kuća, iz prostora prostrane galerije isusovci su mogli pratiti i bogoslužje. U ovom se prostoru danas nalazi sakralna zbirka, liturgijsko posude i relikvije, umjetnine, knjige i misna ruha.

No, iako je crkva sv. Vida bila u upotrebi još od sredine 17. stoljeća, posvećena je, kako smo spomenuli, gotovo stotinu godina kasnije. To je 1742. godine učinio mjesni ordinarij, pulski biskup Giovanni Andrea Balbi.

– Od dovršetka nadogradnje posvećenje je »kasnilo« dvadesetak godina, mogli bismo reći, zbog tadašnjih političkih razloga. Naime, Rijeka je od davnina pripadala Pulskoj biskupiji koja je stoljećima bila podijeljena između dvije svjetovne vrhovne vlasti – Venecije i Habsburga. Carskom odlukom iz

1701. godine bio je zabranjen pohod pulskom biskupu u dio njegove biskupije, od Brseča do Rijeke, pod habsburškom upravom. Tek kada je 1742. dopušten pohod, biskup Balbi je došao u Rijeku i posvetio crkvu i oltare u sv. Vidu, ali i obnovljenu zbornu i župnu crkvu Marijinog Uznesenja, upućuje prof. Tulić.

Čudotvorno raspelo na glavnom oltaru

U srcu katedrale, na glavnom oltaru nalazi se riječko

nastavak na str. 6.

Aktualna obnova katedrale

Od kad je 1925. godine crkva sv. Vida postala riječka prvostolnica, više je puta obnavljana i dodatno uređivana. Posljednju temeljitu obnovu započeo je mons. Matičić, kada je postao rektorom katedrale 2015. te je dovršena 2020. godine, čemu svjedoči i ploča na latinskom jeziku postavljena desno nakon ulaza u katedralu. Danas još preostaje samo obnoviti kanoničke klupe iza glavnog oltara, što bi trebalo biti gotovo do 15. lipnja i blagdana sv. Vida.

Mramorni kip Gospe Žalosne iz 1881. kipara Augusta Benvenutija okružen medaljonima s prikazom sedam Marijinih žalosti, autora Sebastiana Petruzziija

nastavak sa str. 5.

Čudotvorno raspelo, drveno ranogotičko raspelo, skulptura kulturne i umjetničke vrijednosti, okvirno datirana u prvu četvrtinu 14. stoljeća. Na mjestu na kojem su isusovci podigli veliku crkvu, današnju katedralu, prije je bila crkvića sv. Vida u kojoj je Čudotvorno raspelo čuvano, i to raspelo Riječani časte do danas. Pokraj glavnog oltara u pozlaćenom relikvijaru čuva se i jedna od triju ampula s krvlju koja je potekla iz boka Čudotvornog raspela, kad ga je, prema predaji, razljučen gubitkom na kartama kamenom pogodio Petar Lončarić. Uz raspelo, stoji i »Lončarićev kamen« s natpisom na latinskom, koji u prijevodu znači »Ovim je kamenom bio udaren raspeti 1296.«

S desne strane glavnog oltara čuva se i relikvija čestice križa na kojem je Krist bio razapet, koja je stigla vjerojatno iz Venecije, kao i druge nedavno restaurirane relikvije koje se čuvaju u katedrali.

– Vjeruje se da su u Rijeku stigle kada se brod koji ih je prevozio sklonio u riječku luku od oluje, a iz Venecije su putovale jer je ondje u to vrijeme vladala kuga, kaže mons. Matičić.

U upoznavanju katedrale dotičemo se i bratovština, udruga vjernika, koje su vezane uz crkvu sv. Vida, i o njima rektor katedrale sažima:

– Brašćina Svetoga križa ili Bratovština od agonije utemeljena je 1656. godine, a jedna od njezinih specifičnosti je bila da su uz muškarce, članovi bile i žene. Članovi bratovštine koristili su molitvenik isusovca Nikole Hermona »Brašno duhovno«, to jest duhovna hrana, a najviše su molili na nakanu da u času smrti budu u Božjoj milosti. U sakralnoj zbirci na galeriji katedrale, uz »Brašno duhovno«, čuva se i knjiga bratovštine iz 1653. godine s popisom članova. Ne zna se kad je točno bratovština prestala djelovati, no ponovo je obnovljena 2016. godine, na 720. obljetnicu oskvrnuća Čudotvornog raspela, kaže rektor Matičić.

Uz Brašćinu Svetoga križa ili Bratovštinu od agonije treba spomenuti da su isusovci svojim dolaskom u Rijeku dali zamah korizmenoj pobožnosti u gradu – promičući čašćenje Čudotvornog raspela na glavnom oltaru crkve sv. Vida i izgradnjom Kalvarije na brdu prema Kozali, gdje je do danas ostalo sačuvano samo nekoliko kapela-postaja toga križnoga puta.

Jedinstvena Gospa Žalosna

U crkvi svetog Vida djelovala je i Bratovština Gospe Žalosne, osnovana 1631. godine, a zanimljivo je da su se u tu bratovštinu primali i članovi plemstva, obrtnici

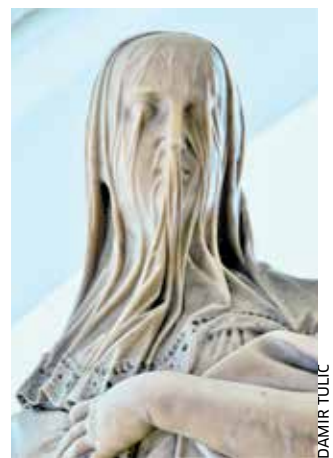
Mramorni oltar sv. Franje Ksaverskog, Michelazzijevo remek-djelo, 1736.

i umjetnici. Uz nju je vezan i kip Gospe Žalosne, koji je jedna od najvrednijih umjetnina koje se čuvaju u riznici, na galeriji katedrale.

– Sama je skulptura jedinstvena među liturgijskom

srebrinom u Rijeci, pa i šire na Kvarneru. Nastala je 1731. godine u radionici Johanna Davida Salera, jednog od vodećih zlatara iz Augsburga prve polovice 18. stoljeća. Izrađena je od srebra uz dodatak

pozlaćenih ukrasa i zraka, a prema ikonografiji, Gospa je prikazana sa spušenim i bolnoj gesti raširenim rukama te sa sedam mačeva koji joj probadaju srce, simbolizirajući tako sedam Marijinih žalosti.

Antonio Michelazzi: Vjera, oltar sv. Franje Ksaverskog

Michelazzi je 1731. godine u isusovačkoj crkvi sv. Vida izveo mramornu propovjedaonicu, zatim 1733. godine oltar sv. Josipa koji se ističe svojom profinjenom i svečanom klasicizirajućom arhitekturom. Na stipesu oltara isklesao je veliki reljef s prikazom Poklonstva pastira, a na atici onaj sa Zarukama Bogorodice. Godine 1736. pičanski biskup, Riječanin Juraj Franjo Ksaver Marotti, naručio je oltar sv. Franje Ksaverskoga, bez sumnje najljepši oltar u Rijeci uopće. On je Michelazzijevo arhitektonsko i kiparsko remek-djelo, a prepun je vrsnih skulptura, među kojima je i personificirani lik Vjere pokriven velom pod kojim se providi lice mlade djevojke

Prof. Damir Tulić

Prof. Damir Tulić s relikvijarom sv. Vida

Mons. Matija Matičić

Bratovština se od 1787. godine skrabila o oltaru Gospe Žalosne u crkvi sv. Vida, te ga je tada nadopunila sa sedam mramornih medaljona s prizorima bolnih trenutaka iz Marijinog života, a isklesao ih je kipar Sebastiano Petruzzi. Oni predstavljaju Šimunovo proroštvo, bijeg u Egipat, tjeskobu dok je Marija tražila dvanaestogodišnjeg Isusa, a koji je naučavao u Hramu; susret s Isusom na križnom putu, bol dok je Marija stajala uz križ, polaganje mrtvog Isusa u njezino krilo te Kristovo polaganje u grob. U nišu koju okružuju ovi medaljoni 1881. postavljen je impresivan mramorni kip Gospe Žalosne, koji je izradio kipar Augusto Benvenuti, upućuje prof. Tulić.

U sakralnoj zbirci čuvaju se

Isusovački kompleks bio je sačuvan do 1930-ih

Crkvu sv. Vida zadesilo je ukidanje isusovačkog reda 1773. godine, odlukom pape Klementa XIV. – Sveti Vid tada postaje »obična« crkva, a bivši isusovački kompleks preuzima grad. On je bio sačuvan do 1930-ih kada su trošne zgrade, s ciljem modernizacije grada, najvećim dijelom porušene. Od cijelog kompleksa ostala je katedrala sv. Vida i jedan manji dio njihova seminara koji se danas nalazi u sklopu Osnovne škole »Nikola Tesla«, kaže prof. Tulić.

brojne slike, a ističu se one iz 18. stoljeća s prikazom sv. Vida te sv. Emigdija – zaštitnika od potresa, gdje su oba sveca prikazana s modelom grada Rijeke u rukama.

Velike mramorne skulpture, mladolikog sv. Vida i njegovog muževnog odgojitelja sv. Modesta, nalaze se u nišama na glavnom oltaru, a djela su kipara Paola Zulianija. Sam je oltar između 1711. i 1717. izradio gorički altalist Pasquale Lazzarini, koji je autor i mramornih oltara svetog Ignacija te oltara sv. Stanislava i Alojzija. Uz oltare Gospe Žalosne i sv. Ivana Nepomuka, posebnu pažnju zavrđuju dva iznimno lijepa oltara, onaj sv. Josipa i sv. Franje Ksaverskog. Njihov je autor riječki umjetnik altalist i arhitekt Antonio Michelazzi, najznačajniji kipar u mramoru 18. stoljeća na području današnje Hrvatske.

Najvrsnija Michelazzijeva djela

– Iako je Michelazzijeva karijera započela u Zornoj crkvi oko 1725. godine, možemo reći da je on upravo za riječke isusovce u sv. Vidu izradio svoja najvrsnija djela. Najprije je ugovorio i izveo 1731. godine mramornu propovjedaonicu, da bi potom zadovoljni redovnici 1733. naručili oltar sv. Josipa koji se ističe svojom profinjenom i svečanom klasicizirajućom arhitekturom. Na stipesu oltara isklesao je veliki reljef s prikazom Poklonstva pastira, a naatici onaj sa Zasukama Bogorodice. Godine 1736. pičanski biskup, Riječanin Juraj Franjo Ksaver Marotti naručio je oltar sv. Franje Ksaverskoga, bez sumnje najljepši oltar u Rijeci uopće. On je Michelazzijevo arhitektonsko i kiparsko remek-djelo, a prepun je vrsnih skulptura, među kojima je i personificirani lik Vjere pokriven velom pod kojim se proviđa lice mlade djevojke, naglasio je prof. Tulić.

Upoznavanje novinarske ekipe s riječkom stolnom crkvom, zaključio je porukom da je katedrala sv. Vida, odnosno mjesto na kojem je sagrađena, prošla dug put od srednjovjekovne crkvice, preko isusovačkog središta, do metropolitanske i prvostolne crkve Riječke nadbiskupije.

– Sv. Vid pod svojim svodovima čuva drevnu, i često puta to zaboravljamo, slojevitost povijest grada. Svetac, zaštitnik grada i Čudotvorno raspelo povezuju vjemika i posjetitelja sa srednjim vijekom, dok centralni tlocrt s polustupovima ocrtava razdoblje kasne renesanse, koje će tek s bogatom mramornom opremom oltara s kipovima potvrditi raskošno razdoblje baroka. Monumentalna kružna masa katedrale i silueta široke kupole s lanternom postala je prepoznatljiv i nezamjenjiv naglasak u urbanom tkivu grada koji svjedoči o minulom zlatnom dobu Rijeke, apostrofirao prof. Tulić.

Nikola Hermon – prvi riječki pisac

»Brašno duhovno« isusovca Nikole Hermona molitvenik je i priručnik za Braščinu Svetoga križa, koja je posebno častila Čudotvorno raspelo. Jezikoslovka Iva Lukežić u radu iz 1989. godine »Prva 'riječka' knjiga« ustvrdila je kako stjecajem okolnosti znamo i autora i djelo, što nije uobičajeno za ono doba, te Hermona zbog toga možemo zvati prvim riječkim piscem.

Željezna topovska kugla

S lijeve strane glavnih ulaznih vrata uzidana je željezna topovska kugla s natpisom na latinskom: *Ista dabat Gallos pulsvra hinc Anglia poma, ili što će reći: Ovo voće poslala je Engleska kada je odavde htjela istjerati Francuze. Podsjetnik je to na 1813. godinu, kada su Englezi pucali iz brodova na grad suprotstavljajući se Napoleonovoj vojsci koja je zauzela Rijeku.*

Gospa Žalosna - nastala 1731. u radionici Johanna Davida Salera u Augsburgu

Relikvijar s česticom Kristova križa iz Jeruzalema

Misno ruho u sakralnoj zbirci katedrale

Monumentalan glavni ulaz u katedralu – dvokrilna brončana vrata s prikazima opće i hrvatske crkvene povijesti, kipara Ljube de Karine iz 1999.

Propovjedaonicu s likovima evanđelista i Kristovim monogramom 1731. izradio je Antonio Michelazzi

Vitraj – sv. Vid i sv. Modesto

Cvjetnica u riječkoj katedrali